

LIBRE PENSEE · FREIER GEDANKE · FREE THOUGHT · VOLNA MYŠLENKA ·

1909

GLASILO SLOVENSKE SEKCIJE SVOBODNE MISLI

MAREC

Uredništvo in upravnštvo Praga-Vinogradi, Češko. — Ponatis dovoljen le z označbo vira.

A. AŠKERC:

„Trubarjev zbornik“.*

(Uredil dr. Fr. Ilešič.)

No hvala Bogu, Trubarjev jubilej je za nami! Imamo križe in težave z vsemi temi narodnimi jubileji! Sitno je namreč, da nas vsi ti jubileji spominjajo na nekaj velikega, svetlega! In mi, ki smo tako navajeni skromnosti, ponižnosti in malih razmer, prihajamo v zadrego in ne vemo, kaj začeti s tistim velikim, ki nam ga predločuje tak-le jubilej! Mi, ki smo tako vajeni mraku in teme, si manemo oči, kadar nam zasije iz kakega jubileja svetlo solnce! Pokaj bi nam bilo solnce, ko pa se v temini tako dobro počutimo! . . . Praznovali smo Prešernov jubilej — in koliko ljudij je pri nas spravil v zadrego! Prešeren — liberalec, svobodomislec in pa še par nezakonših otrok je imel! Tak nemoralen pesnik! Pa naj ga slavimo katoliški Slovenci! In takemu pohujšljivcu naj se postavi še javen monument! In res ga je bila naša „Slovenska Matica“ prezrla. Obetala je nekako „Prešernovo spomenico“, pa to je res samo obetala. Ko bi „Ljubljanski Zvon“ ne bil izdal „Prešernovega albuma“, pa bi med nami nihče ne bil vedel, da je bilo leta 1900 minulo 100 let izza Prešernovega rojstva!

Komaj smo si bili oddahnili in krenili v normalni tir solidnega življenja, pa nas je lani spet iznenadil, vznemiril in razburil Trubarjev jubilej! Vražja reč! Pa že spet tak liberalen jubilej! Imamo res posebno smolo! Trubar, krivoverec, odpadnik od edinozveličavne svete rimsko-katoliške cerkve — ta je bil naš?! Trubar — Slovenec?! Pa nas je bilo res sram, da imamo v svoji domači zgodovini tak madež! Hic niger est, hunc tu, Slovenec, caveto! Vsi, kar jih je med nami pravih, to je resnično katoliških Slo-

vencev, so si zatisnili obličje z obema rokama, ko se je bližal Trubarjev jubilej, da ne bi videli luči, ki jo je izžarivala slovenska knjiga v roki Trubarjevi! Pobožni Slovenci so si pokrivali svoje oči tako dolgo, dokler ni minul jubilej in potem so rekli: „No, saj ni bilo nič! Bil je le oblak, ki je mimo šel!“ . . . Mi drugi, ki imamo rajši luč nego temo — in teh nas je med Slovenci zelo malo! — smo z veselimi očmi gledali svetlobo naše domače reformacije in smo blagoslovjali Trubarjev jubilej, prvič za to, ker nam je bil Trubar ustanovil v 16. stoletju slovensko književnost, ker je oče slovenske knjige, brez katere bi sploh ne bilo več na svetu nobenega Slovenca — in drugič zato, ker je Trubar prvi obrnil hrbet Rimu in krenil na svobodnejši pot . . . Mi svobodomiselní Slovenci smo slavili lani književnika **in heretika Trubarja!** To priznavamo odkrito, kajti vsak krivoverec je v nekem smislu že svobodomislec in vsak svobodomislec je itak krivoverec! . . .

Kakor sem rekel: same sitnosti imamo s temi jubileji! Na poti so nam dandanes, ko nam cvete tako krasna osebna politika in pa ko nam gre v klasje najčrnejša reakcija! Tudi Trubarjev jubilej nas je bil čisto po nepotrebnem zmešal! Najboljše bi bilo, ko bi ga bili popolnoma zamolčali in prezrli, saj poboljšal nas ni in dvomim, da smo se kaj naučili iz njega! . . .

No, pa vendar je postava slovenskega reformatorja tako velika, da ga niti naša konservativna „Slovenska Matica“ ni mogla prezreti. Trubar je stal pred nami, stal je tudi pred „Matičinim“ odborom — torej kaj početi z njim? Da pride leta 1908. na vrsto Trubarjev jubilej, to je morala „Matica“ vedeti že davno poprej.*

* Izdala „Slovenska Matica“ v Ljubljani 1908. Str. 293. Natisnil Dragotin Hribar v Ljubljani.

* Letos praznujemo stoletni jubilej francoske okupacije ali ustanovitve Napoleonove „Ilirije“. Matičin odbor pa nam obeta, da pretisne v svojem „Zborniku“ nekaj člankov o tej dobi.

Zdrava pamet bi sklepala, da razpiše „Matica“ že kakih 10 let poprej natečaj za zgodovino slovenske reformacije, čije centralno solnce in njen stožir je ravno Primož Trubar, toda to se iz nam neznanih vzrokov ni bilo zgodilo, čeprav „Slovenska Matica“ kaj rada pozira našo „akademijo“ in najvišji literarni areopag. Pričakovali smo po vsej pravici kako celotno monografijo o Trubarju in njegovi dobi, pa smo dobili samo zbornik člankov in razprav o naši reformacijski literaturi.

Radi priznavamo, da je agilni in delavni predsednik sam osebno veliko pripomogel, da je sploh izišel vsaj tak „Trubarjev zbornik“. Zmagali so v odboru naprednejši elementi. Raznašajo se pikantne anekdote iz dotičnih debat in pripoveduje se, da se je proslavitvi Trubarjevega jubileja v „Matici“ najbolj protivil neki penzijonirani — duhovnik mislite? — ne, ne! nego neki laik, zelo izobražen, penzijoniran gospod in pisatelj! Dotični gospod je bojda nasprotoval v neki odborovi seji, češ, da naj se ne žali verski čut katoliške duhovščine v proslavo Trubarjeve štiristoletnice! Pa zdrava pamet je premagala historijo tudi v „Matičinem“ odboru in zagledal je svetlo „Trubarjev zbornik“, čeprav nekoliko post festum. Te knjige ne moremo smatrati za definitivno proslavitev slovenske reformacije, ker moramo dobiti vendar še pragmatično zgodovino te nad vse zanimive dobe, sprejemamo pa Trubarjev zbornik kot dragocen donesek k pravi zgodovini. Različni pisatelji so v tem „zborniku“ razsvetili marsikatero stran, marsikatero poglavje v naši reformaciji. Bodoči zgodovinar se bo lahko oziral in opiral na ta zbornik kot na važen vir. Čerinova učena razprava o protestantovskih slovenskih pesmaricah je tako popolna, da je menda vse povedano, kar se je o tem predmetu sploh dalo povedati. Če dodamo tej razpravi še Mantuanijevo v lanskem „Cerkvenem glasbeniku“, pa imamo celotno sliko slovenskega reformacijskega cerkvenega petja in „pesništva“. Tudi članki drugih sodelavcev v tem zborniku so vsak s svoje strani zanimivi, n. pr. Lokarjev essay o predgovorih naših protestantovskih pisateljev. Kdor hoče poznati naše protestante, mora čitati Trubarjeve in Dalmatinove predgovore. Knjiga, ki jo je natisnil zelo okusno na solidnem papirju, kakršen se spodobi za tako knjigo, Dragotin Hribar, je okrašena z mnogimi portreti naših prvih reformatorjev. Škoda, da Dalmatinove slike ni mogoče nikjer dobiti, in vendar bi radi dandanes poznali prvega prevoditelja celega sv. pisma tudi po obličju!

Uvod celemu zborniku je spisal njegov urednik, predsednik „Slovenske Matice“, gospod dr. Ilesič. Če se ne motim, je ta uvod čital dr. Ilesič na slavnostni „akademiji“ v proslavo Trubarjevega jubileja dne 8. septembra 1908. Jaz

ga nisem slišal in ni mi žal, kajti uvod je v marsikaterem oziru ponesrečen.

Dr. Ilesiču se zdi značaj Trubarjev še danes nedoločen, nejasen. Kakor Schiller pravi o Wallensteinu:

„Von der Parteien Hass und Gunst entsteht schwankt sein Charakterbild in der Geschichte“ tako misli dr. Ilesič, da je tudi s Trubarjem. Nekateri Trubarja preveč povzdigujejo, drugi pa ga preveč ponižujejo in naravnost črtijo. In to kazi Trubarja, da ga ne vidimo v pravi podobi — misli dr. Ilesič. Med tiste, ki Trubarja preveč povišujejo, šteje menda posebno mene, ker citira neko strofo iz mojega „Trubarja“, samo križ je to, da citirane strofe v tisti obliki, kakor jo je zapisal dr. Ilesič, nisem spisal jaz. Kadar bo gospod dr. Ilesič še citiral kaj mojega, prosim ga, naj citira vsaj moj avtentični tekst. Med nasprotnike Trubarjeve prišteva seveda naše klerikalne pisatelje, ki jih pa ne imenuje nikjer s pravim imenom. Previdnost!

Razume se pač samo ob sebi, da rimsko-katoliški krogi še nikoli nikjer na svetu niso marali za krivoverce. Če so tako zvani krivoverci imeli tudi prav in če so se borili za čisti nauk Kristov in za pravost, vendar jih je ortodoksna cerkev sovražila do smrti. Pa naj so imeli heretiki tudi druge zasluge za svoj narod in za njegovo kulturo, vendar niso nikdar našli milosti v očeh rimsko-katoliške hierarhije. Kaj zato, če je Luther Nemcem ustvaril književni jezik! Skrajna levica katoliško-nemških pisateljev mu ne priznava nobenih zaslug in jezuiti in dominikanci (n. pr. Denifle) vlačijo na dan vse mogoče in nemogoče mikroskopske hibe iz njegovega privatnega življenja, da bi ga oblatili pred narodom ter da bi s temi pregrehami zakrili njegovo veliko delo! Nič drugače ni s Trubarjem! Naši katoličani, katerim je svetla doba slovenske reformacije samo „oblak, ki je mimo šel“, je Trubar proklet krivoverec, ki ga ne morejo trpeti. Čisto nepotrebno je torej, da se je dr. Ilesič sploh oziral v svojem uvodu na ultramontansko sodbo o Trubarju! Zato je že apriori zašel na krivo pot, da je hotel igrati med temi ultramontanci in pa med svobodomiselnimi presojevalci Trubarjevega dela nekako posredovalno vlogo. Hotel je nekako „sprijazniti“ obe nasprotujoči si stranki, pa je pozabil, da je tako posredovanje čisto nemogoče. Ultramontancem ostane Trubar slej ko prej grešen heretik, ki leži na dnu pekla; vsakemu objektivnemu zgodovinarju, ki mu razuma ne kalijo verski in konfesionalni predsodki, pa je Trubar junak 16. stoletja, ki se je upal hoditi svojo pot, neodvisno od korumpiranega in praznoverskega Rima. Katoliški zgodovinar gleda tudi Trubarja skozi versko pobarvane naočnike in ga proklinja, vsak odkritosrčen Slovenec pa blagoslovja Trubarja, ker nam je podaril prve

slovenske knjige in položil temelj naši domači kulturi. To je bistvena pa tudi nepremostna razlika med dvema skrajnima stališčema. Noben kompromis ni tu mogoč, vsako posredovanje absolutno izključeno! Zakaj je torej dr. Ilesič sploh zavzel takšno posredovalno stališče? Rad verjamem, da je storil to iz dobrega namena, pa če pozna zgodovino, bi moral vedeti, da v takih vprašanjih ni kompromisov. Pač pa se je pripetilo dr. Ilesiču, da sam omahuje zdaj na eno, zdaj na drugo stran, tako da ne veš, kako prav za prav sodi posredovatelj o Trubarju. Naravno bi bilo, da bi bil dr. Ilesič uvodoma omenil stališče, ki ga zavzemajo nasproti Trubarju katoliški pisatelji, potem pa bi bil kar prešel na dnevni red ter govoril o nesmrtnih zaslugah Trubarjevih za našo književnost. Saj vsi dobro vemo, da ni Trubar edini kulturni delavec 16. stoletja; vemo, da so Dalmatin, Vergerij, Bohorič in drugi vsak po svoje zelo zaslužni naši možje, toda Trubar je in ostane centralna zvezda, od katere prihaja vsa luč in vsa energija. Trubar je spiritus movens naše reformacije; v njegovih rokah so vse niti. Pa ne maram več govoriti o tem predmetu natančneje in podrobneje, saj sem svoje nazore razložil v polemični brošuri proti profesorju dr. Tominšek. V tisti brošuri sem tudi omenil, katere avtoritete sodijo o Trubarju v svobodnem zmislu.

Ako pa čitaš Ilesičev uvod, dobiš vtisk, da avtor sploh ne mara veliko za Trubarja, marveč ga skuša ponižati, ker zbira in kopiči vse mogoče momente in pomisleke, s katerimi bi mogel zmanjšati njegov pomen! Ta zmanjševalna tendenca se vleče vidno skozi ves uvod od konca do kraja! Zares čuden slavnosten govor!

Kadar dr. Ilesič Trubarja hvali, dela to le nekako z viška, iz milosti in sila previdno! Zmisla Ilesičevih besed, žal, ni mogoče povsod pogoditi, ker piše zelo nejasen slog, zavija svoje misli rad v aforizme, tako da se da tolmačiti kah stavek na dvojen način, kakor kar orakelj delfijske Pythije . . .

Včasih napravi dr. Ilesič pogumen korak naprej, pa se hitro spomni, da sedi v „Matičinem“ odboru tudi veliko reakcionarjev — in retirira skesan kot zvest sin matere katoliške cerkve. Preznačilno je za mišljenje dr. Ilesiča, da si ne upa na str. XVII. naravnost povedati, zakaj je grajal Trubar praznoverstvo, božja pota i t. d. Dr. Ilesiču ni ljubo, da nastopa Trubar tako svobodomiselnost.

Iz tega omahovanja odseva nekaka boječnost, povedati zgodovinsko resnico na vsa usta. To, kar so drugi zgodovinarji že naravnost povedali, zavija dr. Ilesič v parfurmirano vato; kar povemo mi drugi na ves glas, to dr. Ilesič samo šepetaje, da se ne bi prebudil kak jezuit.

Kako je dr. Ilesič boječ, priča njegov referat v hrv. „Kolu“ o mojih „Mučenikih“. Tam se kar zgraža nad mojimi moškimi verzi:

„In kdor udari tebe enkrat
po licu levem, njega ti
po licu desnem mahni dvakrat —
in še pripravljen stoj s pestmi!“

Ker so se zgražali nad temi verzi klerikalni listi, zgražal se je seveda tudi dr. Ilesič.

Na strani VIII. piše, da je mnogo slovenskih protestantovskih knjig — „zgorelo“. Zgodovina nam priča, da so protireformatorji protestantovske knjige sežigali kar po cele voze, toda dr. Ilesič pravi, da so „zgorele“!! Aha! Otroci so se menda igrali z žveplenkami pa se je zgodila nesreča. Knjige na polici so — „zgorele“.

Protireformatorji so izganjali na brutalen način slovenske predikante, ki so se tiste čase edini brigali za duševni blagor našega ljudstva, edini mu pridigali, edini mu ustanavljali šole, edini mu pisali knjige, ker je bila katoliška duhovščina po sodbi katoliškega duhovnika dr. Grudna za nič! Dr. Ilesič pa si ne upa zapisati, da so bili naši predikanti siloma izgnani, nego zapiše sladko frazo, da so — „šli“ iz dežele! To je zgodovina za otroško sobo, gospod profesor! Ko bi se po tej novi teoriji pisala svetovna zgodovina, prišle bi kaj čudne karikature na dan.

Na primer!

„Hus. Leta 1415 je bil v Kostnici cerkveni zbor, na kateri je bil povabljen tudi češki krivo-verec Hus. Ker ni preklinal svojih zmot pred konciljem, je bil obsojen in zaprt. Od samega veselja, da je koncil končan, so zakurili školi in kardinali ter posvetni beriči na sredi trga velik kres, kateri je tudi Hus prišel gledat iz ječe. Ker je pa prišel preblizu ognja, se mu je vnela obleka in še tisto uro je revež — zgorel! Nesreča pač nikoli ne miruje!“

Obglavljenje čeških plemičev po bitvi na Beli gori leta 1621 bi se moralo po novi zgodovinski teoriji opisati tako:

„Po bitvi na Beli gori so šli ponosni husitski češki plemiči nekega lepega dne v Pragi mimo rotovža. Veliko ljudstva, tudi vojakov in rabeljnov. Zgodilo pa se je, da je začela tam husitom kri teči iz nosov na tla, ki so bila namah vsa krvava. Kri jim je tekla tako, da je ni bilo mogoče ustaviti, zato so še tisti dan pomrli ubogi plemiči . . .“

Giordano Bruno!

„Leta 1600 je bil papežev jubilej. Velike slavnosti v Rimu. Vse polno duhovščine. Tudi krivoverski menih Giordano Bruno, ki se je bahal, da je panteist, je bil navzoč na trgu „dei fiori“, kjer je gorel velikanski kres. Ko bi trenil, je bil Giordano Bruno, ker je iz neprevidnosti stal preblizu ognja, ves v plamenu. Ni

ga bilo mogoče rešiti. Umrl je v groznih mukah . . .“

Naj omenim še nekaj netočnih in nepravilnih trditev!

Gospod dr. llešič pravi na str. IX., da današnja slovenska svobodomiselna struja nima nič opraviti z reformacijo. Ta stavek potrebuje korekture! Zgodovina, posebej zgodovina filozofije uči, da je imela reformacija velikanski vpliv na razvoj človeške misli. Prvi korak na poti k svobodnemu mišljenju je osvoboditev od cerkvene avtoritete rimske, ki najbolj tiranizuje človeškega duha. Na mesto slepe vere je stopila pri protestantih kritika, ki se je pečala iz začetka pač s tekstom biblije, pozneje pa se je lotila tudi posvetnih stvari. Iz kritike in dvoma pa se je porodila znanost. Izmed protestantov so izišli sčasoma radikalni misleci, ki so se emancipirali še od tistih dogem, ki jih je še obdržala protestantska cerkev. Svobodomiselnici XVIII. in XIX. stoletja so očetje današnje svobodomiselnosti evropske. Naravno je, da je ta struja potegnila za seboj tudi nas Slovence. Torej je reformacija XVI. stoletja posredna provzročiteljica današnje „nove reformacije“, kakor jo naziva dr. llešič. Današnja svobodomiselnost je torej res odvisna od reformacije XVI. stoletja četudi ne samo od slovenske reformacije. Ali ker imamo v svoji zgodovini tudi mi reformatorje, zato jih po pravici smatramo za svoje duševne očete, to je vendar naravno. Čudne konfuzije piše na strani XI. dr. llešič. Jaz sem bil v polemični brošuri proti prof. drju Tominšku zapisal stavek: „Wiclif je rodil Husa, Hus Lutra, Luter Trubarja.“ Dr. llešič pravi, da tega rodoslovnika ne more potrditi, češ, da Trubar ni sin Lutrov, nego njegov učenec. Mislim, da dr. llešič ve, kaj je figura ali tropus, pa vidim, da ne ve. Moj stavek bi se glasil brez podob tako: „Wiclif je vplival s svojimi nauki na Husa, Hus na Lutra, in Luter na Trubarja.“ Ali: „Wiclif je bil učitelj Husu, Hus Lutru in Luter Trubarju.“ Trubar je bil apostol Lutrov med Slovenci. Svoje vere Trubar ni iznašel, nego je presajal nemško reformacijo na slovensko zemljo. To sem vendar povedal v tistem „rodoslovniku“. In glejte, dr. llešič mi sam pritrjuje, da je moj rodoslovnik resničen, ko piše na isti strani: . . . „vera, ki je za pol veka zavladala v naših krajih, ni bila Trubarjeva, nego Lutrova. Trubar ni ustanovitelj nove vere . . . ampak le propagator nemškega evangelijskega verstva.“ Kdaj pa sem jaz ali kdaj je sploh kdo trdil, da je Trubar ustanovil svojo vero, oziroma konfesijo?! V isti sapi pa piše dr. llešič, da se motim, če trdim, da je Trubar „sin“ Lutrov. Če rečem, da je „sin“, hočem vendar označiti **odvisnost** poslednjega od prvega!

Pravzaprav ves llešičev uvod ni drugega ko polemika proti moji brošuri. Jaz sem Tru-

barja in našo reformacijo študiral pri Elzeju, Dim tzu, Kostrenčiču in drugih svobodomiselnih pisateljih. Kar trdim o Trubarju in njegovem velikem pomenu, to trdijo tudi Kostrenčič, Elze in Dimitz. Zakaj torej dr. llešič ni polemiziral z mojimi učitelji?

Če je Trubar glavna osebnost slovenske reformacije po izjavi omenjenih avtoritet, smem vendar reči, da je bil med nami **sinteza časovih stremeljenj**. Čas je stremil za emancipacijo od Rima. Da se pa pri nas ni moglo vse tisto razviti, kar se je dobrega razvilo iz protestantizma na Nemškem, kdo je kriv? Kdo drugi ko protireformatorji, ki so s surovo silo porušili kulturno delo Trubarjevo in njegovih pomočnikov!

Dr. llešič želi, da bi bil Trubar provzročil samostalen verski pokret, da pa tega ni mogel storiti, ker ni bil dovolj — filološko izobražen. To je pa spet nekaj novega! Rekel sem že, da je Trubar „sin“ Lutrov. Kdo je kdaj trdil o Trubarju, da bi bil učil svojo posebno samostalno vero? Dosedaj smo vselej govorili samo o **protestantu** Trubarju! A ker dr. llešič zahteva od pravega verskega ustanovitelja temeljito filološko znanje in bržčas še povrhu doktorat, ga moram vendar vprašati, kako je to, da je mogel Mohamed ustanoviti zares samostalno vero na svetu, tisti Mohamed, ki ni znal razen svoje arabščine nobenega drugega jezika, o kaki znanosti se mu pa še nikoli sanjalo ni?! In Zarathustra in Buddha pa Jezus so bili menda doktorji filologije?! . . .

V svetovni zgodovini ne odločujejo vselej šolska spričevala in doktorske diplome. Veliko slavnih mož, ki pomenijo mejnike v razvoju človeštva, ni videlo nikoli nobene šole od znotraj, nego so bili samouki, saj je znano, da birokratična šola ubije marsikatero krepko individualnost. Na svetu odločuje energija volje, genialnost, ne pa latinska gramatika. Sočne, elementarne osebnosti, originalni duhovi, ki jih ne vzgaja šolska klop, dajejo narodom nove smeri.

Kar govori dr. llešič o Lutrovem in o Trubarjevem očetju, je igrača.

Nelogičen je dr. llešič, ko pravi, da ne najde v Trubarju nikakih duševnih borb zaradi prestopa iz stare vere v novo. Saj dr. llešič sam trdi, da je bil Trubar sam že vzrasel v novi struji. Odkod naj pridejo potem še take notranje krize?!

Naivno je, kar piše dr. llešič o rodoljubju in romantiki. Noben normalen človek ne piše samo iz ljubezni do jezika, nego vsakdo piše, da nam kaj pove. Pametni ljudje so še vsikdar pisali zato, da so razodeli svoje misli in ideje. In Trubar ni pisal iz drugega namena. Pisal je, da koristi svojemu ljudstvu, pa basta! Kaj ima pri tem opraviti romantika, ki je vendar samo literaren pojem!? In ker je delal

za duševni napredek svojega naroda, zato je bil pravi rodoljub . . .

Čudno se čita na strani XXIX. Ilesičev stavek: „Trubar je uvedel nov jezik, narečje... namreč svoje rojstno narečje.“ Zaboga, kakšen jezik pa naj bi bil „uvedel“ Trubar ko narečje, saj skupnega, kompromisnega knjižnega jezika vendas še takrat nismo imeli! Na strani XXX. pravi potem dr. Ilesič sam, da je „Trubarjev jezik dandanes obrušena posoda najglobljih čvstev in mislij“ . . . No, torej vendar!

Krivicu dela dr. Ilesič Trubarju, ko mu na več mestih očita bojazljivost, češ, ni prav, da je bežal pred Hrenovimi in nadvojvodovimi detektivimi. Hus je umrl za svoje prepričanje, Trubar pa je smrti ušel i t. d. Prašam gospoda doktorja, kateri pameten človek se ne umakne oboroženi sili, če more? Ali bi bil Trubar kaj koristil komu, če bi se bil v Šentjerneju dal ujeti? — Čisto gotovo bi ga živega ne bili izpustili. In delo, ki ga je bil osnoval, bi bilo ostalo v njegovem grobu. Šuft je, kdor beži in z begom **zataji** svoje prepričanje, toda Trubar je ostal, kar je bil — **mož** do smrti! Zato pa se mu ne sme očitati, da je bežal. Čisto gotovo bi bil tudi Hus pobegnil iz Kostnice, ko bi bil mogel in v Pragi nadaljeval, kar je bil započel. Pa cesar Sigismund je bil dano besedo, da se mu ne bo nič hudega zgodilo, pojedel . . . Za pesnike bi bil seveda mučenik, sežgani ali obglavljeni Trubar hvaležna snov, no slovensko reformatorsko gibanje bi bilo izgubilo generala. Dr. Ilesič pa ni pesnik, nego hoče biti samo literaren zgodovinar — kar je bistvena razlika v pojmi.

Takisto krivico dela dr. Ilesič Trubarju, ko piše, da Trubar ni zmagal kakor je zmagal Luther. To je krivica in notorična neresnica! Dr. Ilesič sam trdi na drugem mestu svojega uvoda, da je bil ob smrti Trubarjevi v Ljubljani le majhen del in to iz najnižjih slojev prebivalstva, katoliški, vse drugo je bilo protestantovsko. Tudi po deželi na Kranjskem, na Štajerskem, Koroškem in nekoliko tudi na Primorskem, so bile močne luteranske občine. Vsa Dolenjska, zlasti Bela krajina je bila v oblasti protestantov. Čegavo delo je bilo to, čegav uspeh? Ali ne Trubarjev in njegovih „apostolov“? Da pa ta položaj ni ostal dalje ko pol stoletja — ali je kriv Trubar? Ali je Trubar kriv, da Slovencev ni bilo toliko milijonov kakor Nemcev? Ali je Trubar kriv, da Slovenci nismo imeli svojega plemstva, ki bi bilo Trubarjevo stvar zapisalo na svoj prapor in ščitilo predikante izdatneje? Dr. Ilesič mora vendar vedeti, da se šibko slovensko ljudstvo ni moglo trajno ustavljati cerkveno-posvetni protireformatorski koaliciji, ki je siloma preganjala Trubarjevce, dokler jih ni ukrotila in krivoverce deloma izgnala iz dežele,

deloma z grožnjami prignala spet v staro cerkev nazaj. In ako se naše ljudstvo ni dovolj ustavljalo protireformatorjem, ali je Trubar kriv, če lirske Slovenec ni posnemal husitov? Trubar je v polni meri storil svojo dolžnost, tragika obstoji v tem, da je bil rojen med mehкими, jokavimi Slovenci, ne pa n. pr. med grčavimi Čehi . . .

Zakaj končava gospod dr. Ilesič svoj uvod s homilijo in molitvijo, ne razumem. Kaj ima mytični par iz takozvanega „raja“, Adam in Eva opraviti s Trubarjem, tega ne razume živ krst! Gospod dr. Ilesič se sploh rad zateka k „Adamu in Evi“. Tudi v svoji brošuri „Politika in kultura“ igrata „Adam in Eva“ svojo vlogo! To je pač poseben okus! Zgodovinar, literaren zgodovinar ali kak govornik na slavnostni „akademiji“ se mora taktно ogibati takih reminiscenc iz malega katekizma za ljudske šole! In zadnji vzdih dr. Ilesiča: „Gospod pa je sodil“ spada tudi na leco, ne pa v resno zgodovinsko razpravo. V zgodovini ne „sodi Gospod“, nego tisti, ki je močnejši na telesu in na duhu! Zato je tak patetični homiletični sklep deplaciran, kajti za takim sklepom pričakuješ samo še besedico: „Amen!“

Namen take slavnostne „akademije“, kakršno je imel predsednik „Slovenske Matice“ dne 8. septembra, je vendar bil, vzbuditi navdušenost za jubilej, saj dr. Ilesič sam pravi v svojem uvodu, da je reformacija rodila navdušenost med našimi pradedi, toda ta uvod sam ne ogreje nikogar niti ne poda nikomur jasne slike o Trubarju. To pa zato ne, ker dr. Ilesič kot prepričan rimokatoličan ne ljubi naše reformacijske dobe, ker ne vidi v njej nič velikega ali pa si ne upa povedati, če je sploh videl kdaj kaj izvenrednega v tej naši renesansi XVI. stoletja.

Vsak narod pa, ki hoče napredovati in se ohraniti v težkem boju za eksistenco, mora nositi v svoji duši s seboj svetle ideale iz svoje preteklosti, da ne klone duhom. Take žive ideale, take svetle podobe venča narod z gloriolo svoje ljubezni. Tudi naš narod ima take zgodovinske ideale v reformaciji, v „stari pravdi“ in v prepovedi začetkom XIX. stoletja. In te ideale v narodovi duši gojiti, ohraniti mu jih neoskrunjene, morala bi biti dolžnost šole, šolnikov ter narodovih vzgojiteljev sploh!

In ako je naš narod doslej premalo poznal svoje velike može in boritelje za svobodo iz XVI. stoletja, potem je pač dolžnost, da mu jih pokažemo na novo v pravi luči brez ozira na ultramontanske reakcionarje. Naši reformatorji s Trubarjem na čelu morajo biti našim ljudem narodni svetniki — kakor je Čehom narodni svetnik Jan Hus! Tudi Hus je stal seveda še na krščanskem stališču, pa vendar ga smatrajo

češki svobodomisleci za svojega vzornika in to iz dobrih, čisto jasnih razlogov. Kar je Čehom Hus, to je nam — mutatis mutandis — Trubar. A ker nam je gospod dr. Ilešič v svojem uvodu k „Trubarjevemu zborniku“ opisal našo reformacijo in Trubarja pod vidnim vplivom reakcionarne, protikulturne in protinarodne struje, zato moramo njegov članek s svobodomiselnega stališča odkloniti.

Pojasnilo.

Občan Jeglič, podanik avstrijske in uradnik rimske države, je izdal „Škofijski list“ o Svob. Misli. Svoje vernike lahko sicer dolgočasi, s čemur hoče, če ga imajo voljo poslušati. Ker je pa tokrat izbral za predmet naš pokret, dovoljemo si konstatirati, da je občan Jeglič šel predaleč: obrača se na najširše sloje ljudstva, v zadnji vasi bodo vedeli ljudje, da Svobodna Misel obstoji ter seve tudi postali radovedni, kaj je to ter naš list jemali v roke kot starega znanca, če slučajno pridejo do njega — hvala g. Jegliču za to brezplačno in izdatno reklamo — toda bila je nepotrebna, z njegovega stališča: moramo namreč povedati, da na te široke sloje ljudstva za sedaj še **ne reflektiramo**. Za enkrat ostajamo v mejah, ki smo si jih **sami** določili. Mirno pojdemo naprej po poti, ki smo si jo **sami** začrtali, korak za korakom. A občana Jegliča zagotavljamo, da nam vsi Kranjski farovži z njim vred ne bodo kos. Občan Jeglič nas je očitno zamenjal s politično stranko, katera se zadovoljuje, da ob volitvah dobi čim več glasov. Nam pa ni do števila, temveč do kakovosti, nam se gre zato, da: kdor je enkrat naš, to je: sam svoj, tak tudi za **vedno ostane**. Za to tudi: rajše manj, pa tisto temeljito.

Občan Jeglič naj si pa ne želi prehitro tistih časov, ko*bo naše torišče tako široko, kakoršno nam hoče že sedaj pripisovati.

Slovenska sekcija Svobodne Misli.

Odgovor Antonu Bonaventuri, knezoškofu ljubljanskemu.*

I.

In zopet se je oglašil škof Jeglič, visoko je povzdignil svoj glas proti svobodomislecem v svojem „Škofijem listu“; ovčice širom Kranjske pa so verno poslušale škofove „večne resnice“.

Vsaka Jegličeva izgovorjena ali napisana beseda priča o njegovem srednjeveškem mišljenju.

* Škof Jeglič je izdal proti „Svobodni Misli“ poseben „Škofijski list“. Na njegova izvajanja bomo odgovarjali v odlomkih.

Zakrnjeno nasprotuje resnici, ako ta govori proti cerkvi. Mož se ne bo nikdar sprijaznil z moderno vedo in napredkom, ker ta nasprotuje cerkvenemu učenju in je sovražen cerkveni avtoriteti. Jeglič pa v svoji naivnosti še vedno sanja o srednjeveškem pomenu in veljavi „svete matere katoliške cerkve“. Zato se niti ne zave, ako mu dejstva bijejo naravnost v obraz. Poleg tega pa ima tudi še razne druge pristne lastnosti srednjeveškega hijerarha. Tako na pr. trdi takoj v uvodu omenjenega lista, da je po božji milosti knezoškof ljubljanski. O napuhjenih, o bahatih besedi! Če misli škof, da bo s to neresnično trditvijo komu imponiral, se jako moti. Kaj takega dandanes nima niti na Kranjskem več privlačne sile. Saj vemo vsi da je Jeglič postal škof zato, ker je bil takrat dobro zapisan pri vladi. In toliko bi kot škof tudi moral vedeti, da je v Avstriji pri nastavljanju škofov razven par izjem odločilna vedno vladarjeva beseda. Da je Jeglič škof, se ima zahvaliti samo Dunaju, ne pa božji milosti.

Toliko k škofovim uvodnim trditvam. V svoj „Škofijski list“ je izbral od vseh vetrov razna kriva mnenja, katera podaja nerazsodnim vernikom kot resnico.

Zelo goroče se poteguje za „svetnika“ Janeza Nepomuka. V 5. št. drugega letnika je prinesla „Svobodna Misel“ razpravo o zgodovinski laži glede „svetnika“ Janeza Nepomuka. Ljubljanski škof pa je šel z inkvizitorskim fanatizmom v boj za „svetnika“ J. N. Dotično številko „S. M.“ je nosil s seboj in jo je kazal raz lece vernim ovčicam. Zraven pa je podajal seveda „zgodovinska“ dejstva o svetosti J. N. Pozabil ni seveda pri tej priliki svobodomislecev in nas je prav pogorensko obdelaval v hiši miru. Sedaj pa je celo stvar še enkrat pogrel in tako pogreto podal svojim vernikom.

Poglejmo toraj, kaj trdi škof o Janezu Nepomuku. Najprej navaja mnenja nekaterih nezanesljivih pisateljev potem pa na temelju njih izvajanj sklepa: „Mi trdimo, da je Janeza Nepomuka dne 16. majnika 1383, v Moldavi* vtopil kralj Vaclav IV., ker mu ni hotel povedati, kaj se kraljica izpoveduje“ (str. 18).

Tako toraj škof, ki se krčevito drži izmišljene legende. Poglejmo pa, kaj pravi zgodovina:

Češki kralj Vaclav IV. je živel v vednem prepiru predvsem z višjo duhovščino, katere veliko moč je hotel zmanjšati. Zlasti pa sta se vedno prepirala z tedajnim praškim nadškofom Janezom Jenšteinom. V teh sporih se ni šlo za kako božjo stvar ali pravost, ampak za premoženje in kompetenco moči. Kralj je hotel ustanoviti novo škofijo; v to svrhu je hotel porabiti imetje benediktinskega samostana v Kla-

* Vsak slovenski prvošolec ve iz zemljepisja, da Slovenci rabimo češko ime dotične reke: Vltava. Jeglič pa ostaja rajši pri nemškem izrazu.

drubih. Čakal je le še na smrt opata Racka; po njegovi smrti pa bi se ne volilo več novega opata in samostansko posestvo bi pripadlo novi škofiji. To je bilo na vsak način proti nadškofovim interesom, vsled tega je skušal slednji preprečiti kraljevo namero. Po smrti Rackovi pa so me-nih izvolili novega opata, in generalni vikar Jan iz Pomuka (ali kakor se je nekoliko pozneje začelo imenovati dotični kraj Nepomuka) je dal novemu opatu nadškofovo potrdjenje.

Ko je Václav to zvedel, se je zopet neizrečeno razjezil nad nadškofom pa tudi nad njegovimi prvimi svetovalci, o katerih je sedil, da so nadškofa k temu navedli, da je vplival v toliko, da se je izvolilo novega opata. Kralj je bil zelo jeziva narava in v svoji jezi ni znal meje. Zato se je nadškof s svojimi prvimi svetovalci nekaj časa skrival pred kraljem, da bi ušel njegovi jezi. Po kratkem času pa jih je le dobil kralj v svoje roke in sicer so bili: nadškof Jenštejn, vitez Něpr iz Roupova, Nikolaj Puchnik in Janez iz Pomuka. V svoji veliki jezi je kralj mislil na razne načine, kako bi jih dal ostro kaznovati. Nadškof je poklekoval pred kralja, pa vse nič ni pomagalo; potem pa se mu je posrečilo, da je ušel s pomočjo svojih služabnikov. Druge pa je dal kralj mučiti in je naročil, da naj se po mučenju vse vtopi. Ko pa se je kralj zavedel, je rekel, da jih pusti na svobodo, ako mu pod prisego obljubijo, da bodo molčali o celi stvari.

Jeden izmed mučenih in sicer Janez iz Pomuka pa je bil že tako izmučen, da je bilo gotovo, da v kratkem umre in vsled tega bi njegova prisega o molčečnosti kralju ne pomagala ničesar.

In vsled tega je kralj odredil, da naj se Janeza iz Pomuka vrže v Veltavo, kar se je zgodilo 20. marca l. 1393. ob deveti uri zvečer. Bil je toraj žrtev svojega urada. S tem, da je potrdil opata v Kladrubih, je vršil le svojo uradniško dolžnost, kot nadškofov generalni vikar. Kralj je hotel predvsem stresti svojo jezo nad nadškofom, ker pa je na tem ni mogel, maščeval se je nad njegovimi svetovalci. In pravzaprav je bil Janez iz Pomuka le slučajno vtopljen. Ravno tako bi bil usmrčen kdo drugi izmed mučenih, če bi bil do smrti mučen, ker bi potem prisega o molčanju itak ničesar ne pomagala kralju.

Naj sledi nekoliko biografskih opazk o tem vtopljenem Janezu iz Pomuka ali Nepomuka. Študiral je na praškem vseučilišču. Postal je notar, pozneje duhovnik, kupil si je župnijo pri sv. Havlu, toda duhovniških dolžnosti ni sam opravljal, ampak je dal župnijo v najem drugemu duhovniku, on pa je dobival najemnino;

tedaj so se sploh dajale fare v najem kakor dandanes gostilne ali kmetije; pozneje je bil povišan v doktorja prava.

L. 1389 je postal generalni vikar praške nadškofije in leto pozneje kanonik pri sv. Vitu. Bil je jeden najbogatejših in najmogočnejših čeških prelatov. V svojem zasebnem življenju ni bil niti boljši niti slabši kakor večina duhovnikov tedajne dobe, plul je s tokom časa. In duhovščina tiste dobe je bila še posebno popačena, tako da so iz nje same vstali možje, ki so ostro bičali to duhovniško popačenost in razuzdano življenje. Ljudstvo samo je imelo jako slabo mnenje o tedajnem duhovništvu. Ljudje so se jih izogibali. Spovednik nadškofa Jenšteina mravnih in pobožnih Matej iz Janova predhodnik Husov pravi v nekem svojem spisu, da je bila med narodom vseobča sledeča govornica: „Ne imej ničesar opraviti z duhovnikom in ako ga razžališ, rajši ga takoj ubij, sicer ne bodeš imel večno miru.“ Ravno ta Matej iz Janova je bil jeden izmed tistih poštenih duhovnikov, ki je ostro bičal predvsem v svojih cerkvenih govorih razuzdanost duhovništva. Seveda so take gorečnike preganjali ostali njih duhovni bratje. In ravno proti temu Mateju iz Janova, ki je bičal nenravnost duhovščine, je ostro nastopil Janez Nepomuk.

Nadalje je še znano o generalnem vikarju, da je posojal denar, katerega je imel v izobilici, da se je s svojimi dolžniki tožaril in da je posojeval denar pod tem pogojem, da bo dolžnik, ako bi ne vrnil, izobčen iz — cerkve. Vse to, kar smo tu omenili, je zgodovinska resnica in za vsako besedo jamči zgodovinska kritika.*

Primerjajmo sedaj nekoliko zgodovino in pa legendo oziroma zgodovinsko laž.

Neresnična legenda pravi, da je bil Janez Nepomuk vtopljen 16. maja i. 1383, ker ni hotel izdati, kaj se mu je spovedovala kraljica Ivana.

Iz zgodovine pa natančno vemo, da je bil nadškofov generalni vikar Janez iz Pomuka najprej mučen, ker je potrdil novoizvoljenega opata v Kladrubih. Ker pa je bil mučen do smrti, bi prisega, da bo o mučenju molčal, kralju prav nič ne pomagala, ga je dal slednji vreči v Veltavo na četrtek dne 20. marca l. 1393. Janez iz Pomuka pa sploh ni-

* Za življenjske podatke generalnega vikarja Janeza iz Pomuka imamo sledeče glavne sodobne zgodovinske vire: „*Libri erectionum*“, „*Libri confirmationum*“, „*Acta iudiciaria*“, „*Matrika pravniške fakultete*“ praške univerze, „*Tožba nadškofa Jenšteina*“, katero je poslal takoj l. 1393 v Rim proti Václavu IV., kjer našteva vse prestopke kralja proti cerkvi od začetka njegove vlad; kot zadnji zločin omenja vtopljenje Jana iz Pomuka in njegovo mučenje in smrt ter vzrok vtopljenja natančno omenja. To je gotovo verodostojen vir.

kdar ni bil spovednik kraljice Ivane. Ivana je umrla l. 1386. Janez iz Pomuka je bil vtopljen l. 1393, ko je bil kralj Vaclav že v drugič oženjen. Ako bi tudi bil spovednik Ivane — kar pa ni bil — bi bil to velik nesmisel, da bi ga dal kralj vtopiti radi tega, ker bi ne hotel povedati, kaj se je njegova prva l. 1393 že sedem let mrtva žena spovedovala.

Ozrmo se nekoliko tudi na tiste „zanesljive priče“, na katere se sklicuje škof, da bi pokazal zgodovinsko laž v luči resnice. Najprej omenja Tomaža Ebendorferja. Ta mož je bil l. 1433 v Pragi kot legat bazilejskega koncila. Tu je najbrže slišal zgodbo o Janezu iz Pomuka. Slišal je najbrže tudi nekaj o tem, da bi dotični, ki so bili mučeni, morali priseči, da bodo molčali, da bo vsa stvar ostala tajna. Pri tej tajnosti je Ebendorfer domneval, da se je šlo **morda** za spovedno tajnost, ker mu cela zadeva ni bila jasna. V svoji knjigi „Liber Augustalis“ (rokopis na Dunaju) pravi:

„Spovednika svoje žene, Janeza, učitelja bogoslovja, je zapovedal kralj Vaclav IV. vtopiti v Veltavi, ker mu je rekel, da je le tisti vreden kraljevega imena, ki dobro vlada in ker se je **baje** branil prelomiti spovedno molčečnost.“

Mi vemo iz zgodovine, da Janez iz Pomuka ni bil vtopljen radi spovedne molčečnosti. Ebendorfer tudi ne trdi tega naravnost, ampak samo domneva. Ljubljanski škof sicer navaja zgoraj omenjeni citat Ebendorferja. Toda Ebendorferjeva besedica **baje** škofa pravo nič ne ovira, ampak on trdi na strani 19. „Škofijskega lista“ **kar naravnost**, da je dal kralj Vaclav generalnega vikarja vtopiti, „in sicer **posebno** zato, ker ni hotel izdati spovedi njegove soproge“. Gotovo bote priznali, dragi čitatelji, da škof Jeglič v tem slučaju ni vestno ravnal.

Nadalje se škof sklicuje na nekega Pavla Židka,* o katerem pravi, da je zanesljiv tolmač tedanjega splošnega prepričanja. Židek piše približno isto kot Ebendorfer, ne navaja nikakega datuma o smrti Jana iz Pomuka. Soditi pa se da iz okoliščin, da je mislil na l. 1393. Njegova poročila pa so sploh kriva in zelo nezanesljiva. Jezuit Bogoslav Balbin, ki je sam napisal najboljše življenjepis — seveda zelo nekritičen — o „svetem“ Janezu Nepomuku, na več mestih očita Židku neresnico in mu pripisuje „zmoto starega spomina“. Slavní učenjak Dobrovský pravi o Židku: „Židek je nezanesljiv pisatelj, pisal je iz spomina, brez knjig, imel je predsodke proti kralju Vaclavu IV. in delal je napake tudi pri stvareh, katere bi lahko vedel.“

* Jeglič navaja napačno ime. Pravi mu Židek. To pa zato, ker je škof posnel svojo tozadevno „razpravo“ iz nemškega cerkvenega leksikona. (Wetzer u. Welte, Kirchenlexikon.)

Ta Židek je pa ljubljanskemu škofu „zanesljiva priča“. „O besedi lahkomišelnih!“

Naslanjajoč se na izvajanja teh „zanesljivih prič“ trdi Jeglič, da je bil Janez iz Pomuka 16. maja l. 1383 **posebno** zato vtopljen, ker ni hotel prelomiti spovedne molčečnosti.

Poglejmo pa sedaj še, kaj piše o Janezu Nepomuku „Slovenski Učitelj“ (glasilo slovenskih krščanskih učiteljskih in katehetskikh družtev, l. X., št. 2.):

Ta klerikalni list navaja v bistvu resnična zgodovinska data, katera smo že zgoraj omenili in o katerih se je govorilo že lani v 5. št. „S. M.“, namreč, da se je Vaclav še posebno razjezil nad Jenšteinom in njegovimi svetovalci radi izvolitve in potrjenja opata v Kladrubih, da je mučil radi tega nekatere nadškofove svetovalce, ko jih je dobil v pest, da je ostale spustil na svobodo, ko so mu prisegli molčečnost o celi zadevi, da pa je Janeza iz Pomuka, ki je bil do smrti mučen dal dne 20. marca l. 1393 vreči v vodo, ker bi mu prisega od slednjega prav nič ne pomagala. — Nadalje piše isti list o tej zadevi, ko navaja mnenje Nürnbergerja: „Vendar — kolikor se more točasno dognati, je treba označiti to, kar se govori in piše o prekršenju spovedne molčečnosti — **kot legendo**. — Morda se je zamenjal od kralja zahtevani „silentium“ in izpremenil v „silentium sacramentale“.

Tako piše glasilo slovenskih veroučiteljev in se z ozirom na zgodovinska dejstva strinja z izvajanjem „Svobodne Misli“. Škof pa, poglavar vseh duhovnikov svoje škofije, trdi ravno nasprotno, kot glasilo njegovih katehetov in „Svobodna Misel“. Na naši strani je zgodovina, na naši strani je resnica. Škof Jeglič pa brani trdovratno zgodovinsko laž in podaja svojim vernikom neresnico.

Kako pa je nastala ta neresnična legenda?

Nekoliko je primogel Ebendorfer s svojim domnevanjem, da je bil J. iz P. radi spovedne molčečnosti vtopljen. Še večjo zaslugo za razširjenje te bajke pa ima nevestni Pavel Židek.

Vrhunec pa je dosegel v tem oziru Vaclav Hajek, ki je izdal l. 1541 „Češko Kroniko“, kjer je na brezvesten način falzificiral češko zgodovino po katoliškem kroju. Hajek je splošno znan kot lažnik med starimi češkimi zgodovinarji. Največji češki zgodovinar Palacký pravi, da češka zgodovina nima večjega škodljivca kot je Hajek iz Libočan, ki si je sam izmišljal na nesramen način in natanko spisal dogodke, ki se sploh nikdar niso dogodili; vrhu tega pa si je tudi izmišljeval vire. — Ta lažnjivi zgodovinar ni mogel združiti v svoji glavi zgodovinskega poročila v generalnem vikarju — sicer pa je to zgodovinsko dejstvo jako slabo poznal — in Židkovo lažnjivo pripovedovanje

o spovedniku kraljice Ivane in spovedni molčečnosti. Mož pa se ni dosti trudil, ampak si je kar nesramno izmislil, da sta bila dva Janeza iz Pomuka. Jeden Janez iz Pomuka (Hajkov izmišljeni namreč) je bil vtopljen 4. maja l. 1383, ker ni hotel prelomiti spovedne molčečnosti. — Drugi Janez iz Pomuka (zgodovinski) pa je bil vtopljen leta 1393, ker je potrdil opata v Kladrubih.

Od l. 1541 se razširja dalje po Hajkovi za-slugi laž o dveh Janezih.

In najobširnejši izmišljeni življenjepis o prvem Janezu iz Pomuka, karega si je bil izmislil Hajek, je napisal l. 1670 jezovit Balbin.

In na temelju tega izmišljenega, lažnjivega življenjepisa, kar se tiče osebe in stvari, se je poganjala češka duhovščina, plenstvo in dvor v Rimu, da bi bil prvi Janez (toraj tisti od Hajka izmišljeni) proglašen za svetnika. To se je tudi zgodilo l. 1729.

Toraj za svetnika je bil proglašen tisti izmišljeni prvi Janez iz Pomuka, ki naj bi bil spovednik kraljice Ivane in vtopljen l. 1383 radi spovedne molčečnosti.

V Rimu so lahkomišelnost verjeli Hajkovim in Balbinovim lažem in so proglasili za svetnika osebo, ki nikdar ni živela.

Da so res proglasili za svetnika izmišljenega prvega Janeza iz Pomuka nam med drugim jasno kaže tudi to, da se je protestiralo zajedno proti svetosti tistega zgodovinskega Janeza, ki je bil velik posvetnjak in je bil vtopljen l. 1393.

Tako je bila potegnjena rimska kurija s svojim nezmožljivim papežem vred. Sicer pa so v Rimu naredili dovolj takih pogrškov. Sedajni papež Pij X. je že sam več svetnikov vrgel iz nebes, ker se je prepričal na temelju zgodovinskih študij, da sploh živeli niso. Seveda dela to le pri takih „svetnikih“, ki so malo znani.

Janeza iz Pomuka pa si hijerarhija zaenkrat še ne upa izbrisati iz koledarja, ker je češčenje tega „svetnika“, ki sploh nikdar ni živel, preveč razširjeno med ljudstvom.

Ostane pa pribito, da so v Rimu naredili za „svetnika“ človeka, ki nikdar ni bil na svetu.

In prav pravi veliki učenjak in katol. duhovnik Josip Dobrovský z ozirom na to zmoto: „V resnici se ni mogoče gorostasneje zmotiti, kot proglasiti za sveto osebo, ki sploh nikdar ni živela.“

Kar je toraj pisala že lani „Svobodna Misel“ o izmišljenem „svetniku“ Janezu iz Pomuka, je vse res. Neresnično pa je to, kar piše škof Jeglič v svojem zadnjem „Škofijskem listu“ glede te stvari.

Toliko bi vsaj pričakovali od ednega škofa da bi se bolj vestno pobrigal in prepričal o stvarih, katere podaja svojim vernikom kot resnice. Jeglič naj ne bo tako zakrknjen in naj se ne boji resnice, akoravno je bridka. Laž ima vedno kratke noge!

Priporočamo pa Jegliču, naj se glede te zadeve informira vsaj pri češki duhovščini. In ako ne bo še nadalje zakrknjen imel bo o celi zadevi ves drugačen pojmov. Seveda mi dvomimo, da bi potem hotel povedati svojim ovčicam sodbo objektivne zgodovine o tej stvari.

Literatura: W. W. Tomek, Dějepis města Prahy. III. — Dr. O. Abel, Johann von Nepomuk. — Josip Dobrovský, Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren. — Dr. Jan Herben, Jan Nepomucký. — Pisali so o tej stvari tudi: Palacký, kanonik dr. Klement Borový i dr.

Dr. KAREL PAVEL DRAŽDÁK:

Prostozidarstvo.

(Nadaljevanje.)

Češče se govori o tako imenovanih prostozidarskih tajnostih. Toda prostozidarska organizacija ni bila in ni nikako tajno društvo; — saj so v njej, kakor je bilo že omenjeno kralji in cesarji in zavzemajo v tej organizaciji najvišja mesta; — toda zveza prostozidarjev je nekaka ožja družba, ki se brani temu, da bi prišli v njeno sredo ljudje slabega značaja, nestrpneži in drugi podobni individui. Prostozidarstvo samo nima nikakih tajnosti, toda ono samo je tajnost, katero se more spoznati samo s srcem. Saj vendar nikakor ni mogoče, da bi bila tajno društvo zveza ljudi, ki ima danes že na milijone članov in ima palače, kjer se javno shajajo prostozidarji in delujejo, prirejajo sprevede, zalagajo ustanove. Sicer je res, da imajo prostozidarji posebna znamenja, po katerih se spoznavajo med seboj, to pa zato, da bi se kak človek, ki ni prostozidar, ne mogel izdajati za prostozidarja in tako zlorabiti zupanje ostalih bratov. Prostozidarji imajo tudi razne simbole, ki pohajajo iz stare zidarske in kamnoseške obrti. Te simbole, trikot, krog, šestilo itd. vidimo tudi pri nas na nekaterih spomenikih, hišah, knjigah, cerkvah; to je še iz davno preteklih časov. Čisto razumljivo je tudi, da se zahteva od prostozidarjev, da bi ljudem, ki niso prostozidarji, ničesar ne pripovedovali, o čemur se obravnava na njih sestankih. To je v navadi tudi pri mnogih drugih organizacijah. Istotako imajo prostozidarji tudi posebne navade, katerih se poslužujejo pri sprejemanju članov, toda vsi ti obredi in navade so znani, ni na njih nič slabega, nič smešnega; ohranil se je pač stari obred, ki je bil v navadi vedno pri spreje-

manju članov v prostožidarstvo organizacijo. Danes pač ni nič več tajnega na prostožidarstvu; mnogi, ki so bili prostožidarji, so marsikaj napisali, kar so včasih ljudje smatrali za tajnost. Zelo mnogo laži o prostožidarstvu pa so zopet napisali taki ljudje, ki so se izdajali za prostožidarje in navajali izmišljene skrivnosti o raznih visokih stopnjah, ktere ali sploh ne obstojajo, ali pa jih tisti, ki tako o njih pišejo, sploh nikdar niso dosegli, kot naprimer Taxil. Prostožidarstvo, kakor omenjeno, ne hrani v sebi nikakih tajnosti, ampak ono samo je tajnost, katero razume le tisti, kdor je res pravi človek in da kot tak tudi živi.

Številka 3 — klerikalci imenujejo prostožidarje tudi „bratje treh pik“ — ima v prostožidarstvu poseben pomen. To število, katero nas spominja na rojstvo, življenje in konec; otroško, mladeniško in moško dobo, se izraža v prostožidarstvu v treh stopnjah, stopnja učenca, pomočnika in mojstra. Pogoji za vsprejem v prvo stopnjo je, da se razume princip ljubezni do bližnjega, za drugo stopnjo, kako mora človek živeti in zatirati strasti itd., za tretjo stopnjo smrt in nesmrtnost duše, priprava na smrt. Preje je bila samo edna stopnja, namreč stopnja sodrugov. Vsaka stopnja ima posebno znamenje, posebne obrede: To je eden sistem organizacije prostožidarstva. So pa zopet sistemi, ki imajo sedem stopenj, da tudi devet, celo triinšestdeset in sicer tako zvani stari škotski ritus; potem imamo še sistem Misraim in Memfis, ki ima 90, 95 in 96 stopenj; ta sistem pa je malo priznan in nerazširjen. Drži se ga le nekoliko lož.

Loža je ožji krog gotovega števila prostožidarjev v gotovem kraju; loža pa imenujemo tudi kraj, kjer se shajajo prostožidarji. Orient pa se imenuje dotični kraj (mesto), kjer se nahaja kaka loža. Predsednika se voli in ima naslov mojster. Prostožidarstvo višjih stopenj pa ima še razne druge izraze za zborovanja svojih bratov: „kapitelj, konsistorij, veliki svet, direktoria, sanktuaria itd.“ — Ni res, da bi bilo prostožidarstvo centralizirano v edni roki, da bi morda imelo celo svojega papeža ali kaj podobnega, kakor trdijo klerikalci; prostožidarska organizacija je urejena na federativni podlagi. Po ložah se ne godi ničesar takega, kar je pripovedoval Taxil; sprejema se člene in vrše se poučna predavanja.

Kar se tiče vprašanja, kedaj je nastala prostožidarska organizacija, se do danes ne more trditi nič gotovega. Prostožidarska organizacija taka kot je danes, ni tako stara; ampak datira iz l. 1717. Toda nekateri sistemi smatrajo svoj začetek za starodavni. (Ideja pa je v vseh sistemih ista in ta je za-

popadena v prvih treh stopnjah, ki so povsod iste. Sistemi se med seboj razločujejo le po različnosti obredov.) Trdi se, da je bodisi prostožidarstvo obstojalo že v najstarodavnejših časih, ali pa da je bilo naslednik raznih drugih društev in organizacij.

Najvažnejši nazori o nastanku prostožidarstva so približno sledeči: Trdi se, da je zveza prostožidarjev dedič starih grških in perzijskih misterij. Drugi zopet vidijo v obredih in naukih prostožidarstva učenje in obrede egiptovskih duhovnikov, ki so sami priznavali ednega boga, toda to vero so pred ljudstvom skrivali in so ga pustili v mnogobožstvu. Drugi pa zopet trdijo, da prostožidarstvo pohaja od staviteljev Salomonovega tempelja, kar nekako potrjujejo razna hebrejska imena, ki se jih rabi v različnih prostožidarskih stopnjah. Nekateri zopet trdijo, da je oče prostožidarstva Pythagoras Krotonski. Drugi zopet mislijo, da je prostožidarstvo nekoliko v zvezi z nauki therapeutske in essenske sekte; (to so judovske verske sekte, ki sta nastali približno dve sto let pred Kristusom; pripoveduje se, da je pripadal k essenski sekti tudi Janes Krstnik in Jezus.) Tudi staviteljske cehe, tako imenovane staviteljske korporacije v Rimu, se smatra kot očeta prostožidarstva. Večina pa je mislila, da je prostožidarstvo v zvezi z templarstvom, to je z templarskim viteškim redom, ki je bil najmočnejši za časa križarskih vojsk; ustanovil je ta red Hugues Payan l. 1118 v Jeruzalemu. Odpravljen, oziroma potlačen je bil ta red l. 1311 po francoskem kralju Filipu IV. in papežem Klementom V.; ta dva sta prišla do tega koraka na jedni strani vsled lakomnosti, na drugi strani pa zopet vsled strahu pred politično močjo, ker so templarji stremili po tem, da bi se ustanovilo vsesvetovno, federativno državo, v kateri bi imel vsak narod popolnoma svojo lastno samoupravo. Še do danes si učenjaki niso popolnoma na jasnem, če so dotična fakta, katerih so bili templarji obdolženi, radi katerih so bili tudi obsojeni in na grmadi sežgani kakor krivoverstvo, nenravnost proti naravi, smešenje križa, prijateljstvo z drugoverci in podobno, verjetna. Faktum je, da so bili templarji v tedajni dobi kot opozicija proti vse-mogočnemu papeštvu in tiraniji posvetnih vladarjev. Poslednji templarski mojster je bil Jakob B. Molay, ki je bil l. 1313 v Parizu sežgan z drugimi templarji vred. Pripoveduje se, da je vojvoda Aumont ubežal na Škotsko, kjer je z pomočjo nekaterih drugih templarskih vitezov ustanovil prostožidarstvo.

Klerikalni pisatelji tudi govorijo da se v višjih stopnjah, zlasti v 30 stopnji škotskega obreda stopnja viteza Kadoša vrže kandidatu pred noge papeško tiaro in kra-

levo krono, na kateri mora stopiti. To pa ni resnica. To se trdi radi tega, ker v Taxilovih spisih, nastopa to stopnja prostozidarjev kot izvanredna sovražnica papeška in kraljevska.

O svobodni šoli.

II.

Svoboden popolnoma neodvisen učitelj mora biti idejal moderne šolske reforme. Moderna šola hoče vzgajati ljudi tako, da bodo imeli dovolj zmožnosti v dosego gospodarske samostojnosti. Zato pa mora biti v prvi vrsti učitelj sam gospodarsko neodvisen. Nujno je, da se znatno zboljša slabo materijelno stanje našega učiteljstva. Poglejmo, kako skrbi Anglija in Amerika za materijelno blagostanje svojega učiteljstva! Ni to le postulat humanitete, ampak tudi zdrave narodnogospodarske politike, da poučujejo po šolah ljudi, ki so svobodni, neodvisni.

Gospodarska samostojnost je temelj in pogoj vsake slobode. Politična in razumska sloboda sta v najtesnejši zvezi z gospodarsko neodvisnostjo. Svobodne šole in svobodnega učitelja ne bomo dosegli tako dolgo, dokler se učiteljstvo ne postavi na trden, gospodarski temelj.

Že osnovni zakoni iz l. 1869 popolnoma prav pravijo, da naj se učiteljske plače uravna tako, da se bo mogel učitelj „prost vseh stranskih služb“ posvetiti le vzgoji novega pokolenja. Toda danes smo še daleč od udeleževanja te tako opravičene zahteve zakona. Res sramota za državo, ki hoče biti kulturna, pa pusti, da vlada med učiteljstvom taka materijelna beda in da je učiteljstvo prisiljeno bojevati hud boj za izboljšanje svojega slabega gospodarskega položaja.

In koliko trpi radi tega žalostnega stanja učiteljev vzgoja otrok! To je čisto jasno, da učitelj, ki se bori z materijelnimi skrbmi, ne more nikdar posvetiti svojih sil šolski vzgoji z isto intenzivnostjo, kot jo zahteva moderna doba. Zato pa morajo vsi pravi prijatelji šole delovati na to, da se zaenkrat uravna učiteljske plače tako, da se vzgojiteljem mladine ne bo treba boriti z materijelnimi skrbmi.

Veliko pa tudi trpi šolska vzgoja radi vednega premeščanja učiteljstva iz kraja v kraj. Šolska vzgoja je tem boljša, čim bolj se bliža dobrim razmeram rodbinske vzgoje. Ako nima vzgoja svojih korenin v ljubezni in prijateljstvu, v dobrem prijateljskem razmerju med otrokom in učiteljem, ni zdrava. Tako poučevanje sploh ni nikaka vzgoja, ampak le roko-delstvo. Pogoj dobre vzgoje je spajanje učiteljstva z ljudstvom in krajem, dobro razmerje med učiteljem šolo in občino.

Prvi pogoj slobodni vzgoji pa je in ostane, da mora biti učitelj gospodarsko neodvisen. Naš učitelj je suženj. In suženj more zopet le suženje vzgojiti.

Glavni faktor šole je učitelj. Od njega se zahteva, da bi bil ne le učitelj, ampak tudi vzgojitelj

in svetovalec ljudstva. Da pa bi moglo učiteljstvo to važno misijo med narodom res dobro izvršiti, mu je potreba temeljite izobrazbe, ker le tako more biti učitelj zanesljiv svetovalec v raznih slučajih. Učitelj potrebuje v resnici višje izobrazbe. Poglejmo, če mu je res potreba višje, akademične izobrazbe? Svoje bolno telo prepustimo v oskrbo akademično izobraženemu zdravniku, v pravniških ozirih se obračamo na akademično izobraženega jurista. Da celo živinozdravnik, ki se ga kliče k bolni živini, mora študirati mnogo več kot pa učitelj, ki mu je izročena vzgoja mladine, nada in up starišev, da celega naroda.

Ta oficijelna izobrazba, katero ima danes učiteljstvo nikakor ne zadostuje za tako eminentno važno nalogo, katero mora izvršiti. Učitelj mora vzgajati deco. Kako vzgojo in izobrazbo pa se da njemu na učiteljski? Veliko časa mora porabiti za učenje godbe in to predvsem radi tega in tako, da bi mogel eventualno opravljati službo organista.

Kar se tiče prirodnoslovne znanosti, se ga uči na učiteljski tako malo, da ima absolvirani učenec meščanske šole isto znanje v prirodnoslovni vedi, kot pa mladi, službo nastopajoči učitelj.

Tudi pedagoška izobrazba učiteljeva je nezadostna; na zavodu se ne nauči toliko potrebne znanosti, ki ima pri vzgoji tak velikanski pomen in je nujno potrebna, namreč: spoznavanje otrokove duše.

Učitelj, ki mora pripravljati in vzgajati za življenje, odhaja iz učiteljskega za življenje popolnoma nepripravljen. V svojih 19-ih letih pride v vas golobrad mladenič, z naivnimi nazori, z nezadostnim znanjem, brez širšega obzorja in izkušenj. In ta naj vzgaja otroke za življenje! Včeraj so ga še tlačili k tlom ozkosrčni šolski paragrafi in birokratične šolske odredbe; bil je še suženj pedantičnih profesorjev, ki so mu govorili o pokorsčini in kazni, danes pa naj že vzgaja močen, samozavesten, samostojen narod!

Neobhodno potrebno je, da bi učitelj poznal dobro objekt svojega dela — otroka, katerega dušo spoznati pa je težko. Zato pa bi morali imeti učitelji temeljito strokovno izobrazbo iz pedagogike in jasno orientacijo v tej znanstveni stroki, da bi mogli soditi o tokih, ki vladajo v nji in tako zavzeti objektivno stališče. Za tako stvar pa je treba studija, kandidat sam mora črpati iz virov znanstva, sam mora biti raziskovalec. To pa mu more dati le univerza.

Pa ne samo pedagogiko, ampak sploh vso kulturno življenje bi moral poznati učitelj temeljito. Toda šolska izobrazba učitelju še davno ne nudi tega, ona je zelo pomankljiva, popolnoma nezadostna. Ljudska šola pa je v vsem šolstvu gotovo najvažnejši institut in na njem mora delovati človek, ki je res na svojem mestu človek temeljito izobražen. Učiteljske pa učiteljem tega ne nudi. Pri-pomniti pa moram, da je stoji veliko slovenskih učiteljev na visoki stopinji izobrazbe. Toda do te so dospeli po poti samo-

izobrazbe v teku življenske prakse. Šola pa jim je nudila bore malo. Zato pa je treba za učiteljstvo, daljšega, temeljitega študija na vseučilišču in sicer vsaj dve leti na filozofični fakulteti. Ako se poveča učiteljeva izobrazba, poveča se s tem tudi njegova delavna moč in ta delavna sila bo v blagor vsega ljudstva.

Istotako pa je v interesu nas vseh, da se z-
jamči učitelju popolno državljansko slobodo. Ako
hočemo, da bo imela demokracija, za katero stre-
mimo, trden temelj, se mora otroke vzgajati v nje
duhu. Zato pa je potreba, da je učitelj sam slo-
boden, še le potem more vzgajati v slobodnem,
demokratskem smislu. Danes pa visi nad njim polno
reakcionarnih postav in se mu krati državljansko slo-
bodo, da se ne more niti ganiti. Kdor se bori za
slobodo učiteljstva, se bori tudi za slobodo vsega
ljudstva. Učitelj mora biti najprej sam sloboden, da
more potem vesti ljudstvo v boj za njegove pravice.

Osebna in družabna higijena.

Našim somišljenikom med dijaštvom.

V zadnjem Škofijskem listu škofa Jegliča se
na konci naravnost pozivlje ljudstvo, naj bi se
izogibalo „raznih nevarnih svobodomiselnih vi-
sokošolcev“. V navadnem govoru bi se imeno-
valo to družabni bojkot.

Da bi škofov poziv imel trajen vseh, ne
verjamemo, tok življenja je proti temu. Pač pa
nam ta okolnost, da škof v svojem dolgem listu na
konci izrecno opozarja na to občevanje, kaže,
kdo, kje in kako najlože in najuspešnejše de-
luje za napredek: narodovi izobraženci v oseb-
nem stiku z ljudstvom. Otresimo se enkrat sug-
estije, da je le politično delo edino zveličavno,
da je način političnega delovanja edina oblika
kulturnega dela: javni shod, velika množica.

Napredek moramo nesti notri v življenje.
Uspeh bomo imeli, če bomo za ljudstvo nekaj
pomenili v vsakdanjih zadevah. Zato: praktično
izvajanje napredka.

Ves „boj“ z nazadnjaštvom obstoji ravno
v tem, da se mesto starega, ki več ne zado-
stuje, da ljudem nekaj **boljšega**, kot je bilo
staro. Edino s tega stališča je vsako napredno
d. lo opravičeno.

Ne pomaga nam nič somišljenik-dijak ali
drug inteligent, ki pride na počitnice, popiva,
dolgčas prodaja, in po shodih govori na največja
usta. Na take „svobodomislece“ ne reflektiramo,
tako sodelovanje hvaležno odklanjamo. Takih
nasprotnikov se našemu župnišču ni treba bati.

Svobodomiselnost nikakor ne pomeni razu-
zdanosti, temveč baš narobe, na podlagi izo-
brazbe pridobljena zmožnost ovladati samega
sebe, vedno z zavestjo z a k a j. Takim ljudem
pa farovž ne pride do živega. Ni večje nevar-
nosti za duhovniški ugled na vasi, kot je miren,

trezen, delaven in izobražen svobodomislec, že
samo s svojim življenjem, in če nikdar javno
ne nastopi.

Naše ljudstvo ni niti tako, kot ga je vzel
stari rod in mesta, češ „kmet zarobljeni“, ni
tako „dobro verno ljudstvo“, kot se mu la-
skajo klerikalci. Ljudstvo obstoji iz ljudi, ki se
dele ravno tako na dobre in slabe, pridne in
lene, razumne in neumne, resne in šaljive, kot
po vseh drugih slojih.

Zato: ne samo ven med ljudstvo! ono
anonimno ljudstvo, ki se po javnih prireditvah
dostikrat le dolgočasi in opija. Temveč ven
med **ljudi**, med posameznike. Ne iščite predaleč
tega, kar imate često tako blizu: kolikokrat
delujete „za narod“, vaša mati, sestra ali dekla
pa v župnišče leta. Govorite o izobrazbi, vaš
brat, hlapec, oče, v nedeljo postopa ali pije
v gostilni, ker od dolgega časa ne ve kaj početi.

Dalje: bodite vedno pozitivni; izogibajte se
čim bolj negativizmu, „kritike“. Če pred ljudmi
„farja še tako zdelate“, a ljudem ne daste nič
pozitivnega, se ljudje vendar le zopet vrnejo
k njemu. Z vami odide Vaš negativizem, du-
hovnik je ljudstvu ostal.

Zato dajte ljudstvu vedno kaj pozitivnega,
kaj več, kot dobi v cerkvi in farovžu: več
umetnosti, duševnega miru, spoznanja itd. Šele
tedaj je vaša svobodomiselnost stvarna, torej
opravičena.

Če pa spoznate, da pač lahko negativno
delujete, pozitivno pa ljudstvu ne veste kaj dati,
nehajte za nekaj časa z vsem prosvetnim in po-
dobnim delom. Zakličite si: manjka mi ne-
kaj! iščite to, in šele potem, ko sami pred
sabo nekaj pomenite, ko kaj imate, morete dru-
gemu kaj dati.

Izobrazba niso tiste številke iz zgodovine,
grške in latinske besede, naslovi literarnih del
i. p., kar smo dobili v šoli. To je veda, ni pa
to znanje. A v življenju moramo znati iz-
vajati, da se življenje polepša, poglobi, po-
plemeniti.

Zato opozarjamo vse dijaštvo na oddelek
„Higijena“, kjer bomo posvečali pozornost vsem
onim vprašanjem, ki pomenijo realiziranje naše
izobrazbe v vsakdanjem življenju. To izvajamo
potem med ljudstvom; „ljudstvo“ ni tako naiv-
no, da bi ne ne znalo izbirati med realnim na-
predkom in med cerkveno puščico.

LADISLAV KUNTE:

Pogovori o veri.

II.

Nekoliko dni nisem videl svojega znanca in
mislim sem že, da se izogne nadaljnim razgo-
vorom o veri. Poznam namreč dobro, kot bivši
duhovnik, verujoče katoliške ljudi in vem, da se
izogibljejo, kot vtelesenega hudega, tistih oseb,

ki jih navajajo k resnemu in razumnemu pre-mišljevanju o verskih stvareh. To je strah pred mišljenjem in razumom, ki je čisto naraven pojav pri tistih ljudeh, ki so premagani od komodne verske prevare. Premišljevanje vede človeka najprej k dvomom, ki so česče bolestni in kruti; nadalje pa premišljevanje izpodriva tudi tisto varljivo vero, katera more biti nekateremu človeku ravno tako prijetna kakor katerakoli navada oziroma slaba navada. Navada je druga narava. In vsak ve iz lastne izkušnje, kako težko je človeku opustiti razne navade, odnavaditi se potrebam, ki so prešle človeku v kri in meso; in kaj je vera drugega kot navada, katero se človeku vsiljuje že od prve mladosti dalje, navada, s katero se mu v pijanjanja dušo? Premišljevanje pa, ki to navado izpodriva, je zato bolestno, in o poti k resnici velja ravno to, kar je Jezus rekel o poti v nebesa: je težavna, malo shojena in le malo jih gre po njej. A vendar, koliko veselja, koliko radosti nudi tudi ta pot človeku! Koliko čistejši, koliko bolj veselo je življenje človeka, ki se je otesel predsodkov in prevar in živi v svetli luči resnice! In ko bi ljudje spoznali to veselje, ki ga prinaša resnica in življenje na temelju resnice, da, ko bi ga samo začutili, kako radi bi korakali po poti resnice — in kako malo ovčic bi ostalo v katoliškem hlevu!

Toda pastirji potrebujejo ovac, da jim morejo striči volno; duhovniki, škofje in vsa hijerarhija z papežem na čelu potrebuje vernih ljudi, ki nič ne mislijo, ker drugače bi duhovnikov sploh ne bilo potreba. Zato pa duhovniki zelo skrbijo zato, da bi ljudje živeli še nadalje v vražah in da bi ne premišljali. In duhovski gosposki stoje v tem oziru zvesto ob strani posvetna oblastva. Ako se napiše kak dokaz, ki jasno govori, kako nerazumna je katoliška vera, ga državno pravdnštvo zapleni. Kaj takega, kar bi ljudem res lahko odprlo oči, se ne sme natisniti, ne pusti se, da bi prišlo ljudstvu v roke, zato pa se zapleni. Duhovniki pa ljudstvo svare pred tistimi ljudmi, ki mu hočejo pokazati pravo pot k resnici. Povsod, javno in zasebno svarijo ljudstvo pred svobodomislci, ki se bojuje le za resnico in pravico, o kateri pa duhovščina neče ničesar vedeti in slišati, ker govori proti nji.

Zato bi se ne čudil pravnič, ko bi me gospod H. — tako bom nadalje imenoval svojega katoliškega gosta — ne obiskal več. Neka dne pa je vendar zopet prišel, toda že med vrati se je začel izgovarjati, da ni prišel zato, da bi se pogovarjal o „pričujočnosti gospoda Jezusa Kristusa v najsvetejšem“ niti o „skrivnosti svete trojice“, „ker“ — rekel je — „o teh stvareh se res ne sme pregloboko razmišljati.“

„In zakaj?“ Nisem mogel zadržati smeha. „Morda zato ker te skrivnosti presegajo razum, ali — ker vam je tako rekel kak duhovnik?“

Pogledal me je začudeno; ko pa je videl, da moj nasmeh ni porogljiv, je priznal: „Da — gospod duhovni oče . . . so mi res tako rekli in — ne smete se jeziti — opominjali so me tudi, da naj se nadalje ne shajam več z vami. Iz takih pogovorov se ne izcimi nič dobrega, so rekli, na ta način se le vsrka v dušo strup dvomov in nevere . . .“

Kakor da bi sam slišal tega duhovnika; da, mislim si, da bi lahko ponovil cel njegov razgovor z g. H. — saj sem sam tudi tako govoril in duhovniki sploh tako govorijo. Svare ljudstvo pred „brezverci“, pred „brezverskim“, „svobodomislnim“ ali kakor navadno pravijo: judovskim ali frimasonskim tiskom („ne sprejemajte takega časopisa, ako bi vam ga tudi ponujali zastoj, če bi vam tudi plačali, ne čitajte takih stvari . . .“) — zakaj? Ker tak tisk odpira ljudstvu oči, ker ga navaja k premišljanju — to je tisti „strup“, katerega se duhovščina tako boji, in to po pravici, ker razmišljanje izpodkopuje skalo, na kateri temelji moč in gospodstvo duhovščine; premišljevanje izpodkopuje temelj brezmiselnosti in nerazumni veri, kakor sem že omenil.

„... toda jaz . . . je nadaljeval g. H. . . si mislim, zakaj bi ne zahajal k vam? Rad malo podedatiram, tudi se rad malo prepiram, toda od vere se ne dam odvrniti, ker sem se v nji narodil in ker so me v nji vzgojili moji stariši; v tej veri hočem tudi umreti . . .“

„To pa ni pravi princip,“ sem pripomnil. „Stariši vas morejo tudi varati, vzgajati na temelju napačnih nazorov — ne mislim sicer, da bi to delali namenoma in vedoma; saj so bili sami tudi vzgojeni v teh napačnih nazorih: vi ste bili rojeni v vasi, v koči in sedaj živite v Pragi, ker ste tu dobili službo in se vam boljše godi, kot ko bi bili ostali v vasi. Drugim se drugače godi. Skušaj pa si vendar vsak človek izboljšati svoje stališče. Toda, prijatelj, saj sam veste, da človek ne živi samo od kruha — ampak da je duša več kakor telo. Ne obstoji samo gospodarski napredek, ampak tudi duševni, in ta je bolj važen, kakor mislim, kot pa duševni. Tudi v duševnem življenju naj stremi vsak človek po napredku. In ta napredek je resnica. Človek mora iskati resnico in kdor veruje, da je duša več kakor telo, se mora tem bolj po tem ravnati. Človek mora iti za resnico. In ako spozna, da je že od mladih let bil vzgojevan v prevari in napačnih nazorih, se mora otesti predsodkov in napačnih nazorov. Ne sme se zadovoljiti z komodnim principom: v čemur sem se narodil, v tem hočem tudi umreti. To ni samo nerazumno, ampak — lahko se radi tega tudi jezite na mene — je tudi breznačajno in nenravno. Ako sem se

prepričal, da sem od mladih let živel v laži, oslobodim se laži — in če tudi bi bil morda star osemdeset let in bi ležal na smrtni postelji!“

Moj prijatelj je bil v zadregi, kakor da bi bil osramočen. Opazil sem to in radi tega sem spremenil ton svojega govora. „Sploh,“ sem mu rekel, „ako se dobro spominjam, ste poslednjič sam rekel, če vam dokažem, da je eden članek vaše vere proti razumu in toraj neresničen, da izstopite iz svoje vere; ale se spominjate, kaj sem vam na to jaz odgovoril?“

„Spominjam se, toda morali bi mi dokazati tudi druge stvari! Razložite mi toraj, če ste tak modrijan, kako je to, če naša vera ni prava (po vašem mnenju), da je toliko ljudi v njo verovalo in veruje, pojasnite mi, kako je to, da je toliko mučnikov umrlo za našo vero! Ali mi morete to razložiti? Ali so bili to samo nerazumni, oziroma kakor vi pravite nemisleči ljudje? Ali niso bili in ali niso med vernimi ljudmi tudi zelo izobraženi ljudje? In kaj mislite o čudežih? Kaj pravite o Lurdu? Kaj mislite o čudežih Jezusa Kristusa? Kaj o njegovem vstajenju? Ali niso to jasni dokazi o resničnosti naše vere? Ali kako mi razložite dejstvo, da naša sveta mati katoliška cerkev, ki so jo tako preganjali, vendar še vedno obstoji — že skoro dva tisoč let — in je še vedno tako močna, da se ji klanjajo cesarji in kralji in časte nje najvišjega poglavarja, svetega očeta, kot namestnika Kristusovega? Ali ne spričaje to dejstvo že samo na sebi velik čudež? In kaj...“

„Dovolite, gospod H.,“ sem ga prekinil, „oprostite, da vas motim v vašem govoru. Lahko sicer nadaljujete v svojih vprašanjih, toda potem, ko vam odgovorim na ta vprašanja, katera ste mi stavili. Ker drugače bi lahko pozabil na marsikatero vprašanje, jaz pa vam bi rad odgovoril na vsa, toda po vrsti.“

Gospod H. je bil zadovoljen z mojim predlogom in jaz sem mu začel odgovarjati po vrsti na njegova vprašanja. Toda o tem prihodijo.

VOLTAIRE:

Pisma Amabedova.

Odgovor Shastasidov.

Prejel sem tvoje pismo, duhovni sin moj. O da bi Drugha,* sedeč na svojem zmaju vedno razprostrl nad teboj svojih deset ram, ki premagujejo neresnico!

* Drugha je indijska beseda, ki znači krepost. Vpodboljena je z desetimi ramami, sedeča na zmaju, ki tolčejo laž, požrešnost, nezmernost, tatvino, uboj, krivico, obrekovanje, opravljanje, lenobo, spor z očetom in materjo, nehvaležnost. To je ona figura, ki so jo mnogi misijonarji smatrali za hudiča.

Opomba Volt.

Res je, da se ne motimo, ako pravimo, da smo najstarejši omikan narod na svetu. Tudi Kitajci sami tega ne zanikujejo. Egipčani so narod, ki ima svoj začetek omikanosti od Kaldejcev.

Ne ponašajmo se s tem, da smo najstarejši ampak trudimo se, da bi bili tudi naj bolj pravični.

Ali ne veš, moj dragi Amabed, da je prodrla še nedavno slaba prisposodba našega razodetja o padcu nebeških bitij i o stvarjenju sveta. V arabskem prevodu neke sirske knjige, napisane pred tisoč štiri sto leti, se nahajajo strogo te besede. „In te angele, ki se niso zadovoljili s svojim gospodstvom, ampak so opustili svojo nalogo, je po sodbi tega velikega dne pognal v večno temo.“ *

Avtor navaja za dokaz knjigo, ki jo je napisal eden izmed prvih mož, Enoh. Vidiš, da so osvetljeni barbarski narodi le s slabim plamenčkom, ki je zašel k njim iz ognjišča naše omike.

Dragi sin moj, zelo se bojim napada evropskih barbarov v naše srečne kraje. Zelo dobro vem, kak je oni Albuquerque, ki je prišel od bregov zapada v te kraje mile zvezde-danice: eden izmed najrazupitejših lopovov je, ki so kedaj pustošili zemljo: polastil se je Goy in je prelomil dano besedo; topil je pravične in mirne ljudi v njih lastni krvi. Ti Okcidentanci so prebivalci revne zemlje, ki jim daje le nekoliko svile, nimajo pa niti volne, niti sladkorja, in nikakih dišav; še gline nimajo dosti, iz katere napravljamo porcelan: bog jim ni dal kokosove palme, ki senči, gosti, odeva, živi in napaja otroke Brahmove; poznajo le neko pijačo, ki jih spravi ob pamet; pravi njih bog je zlato in tega boga hodijo iskat na drugi konec sveta.

Verujem, da je tvoj doktor dober človek. Večni pa nam pravi, da ne smemo verovati tujcem: ako so ovce v Benaresu, pravijo, da so tigri v krajih, kjer so se naselili Evropejci.

O da ne bi niti krasna Adata niti ti nikdar ne tožila patra Fa-tutto! nekaj tajej strah me vznemirja. Zbogom. Brzo se naj združi s teboj Adata, omoži naj se in naj vžije v tvojem objetju nebeško radost!

To pismo dobiš od baniana, ki se odpravi na pot šele po ščipu meseca slona.

Drugo pismo.

Amabedovo Shastasidu.

Oče mojih misli! Dosti časa sem imel, da sem se naučil onemu evropskemu jeziku, predno je prišel tvoj kupec banian na obrežje Gangovo. Pater Fa-tutto vedno povdarja svoje odkritosrčno prijateljstvo napram meni. Res sem

* Shastasid je gotovo bral našo biblijo v arabskem prevodu, najbrže poglavje svetega Jude, kjer resnično stoji te besede v 6. vrsti. Knjiga apokripna, ki ni nikdar eksistirala, je knjiga Enoh, citirana od svetega Juda v 14. vrsti. Op. Volt.

začel verovati, da nikakor ni podoben onim lopovom, o katerih ničemnosti po pravici govorijo; edino, kar bi mi moglo vzbuditi sumnjo, je to, da mene preveč hvali, ne hvali pa dosti Adate; drugače pa se mi zdi poln poštenja in svetosti. Brali smo skupaj knjigo iz njegovih krajev, ki se mi je zdela zelo čudna: o splošni zgodovini celega sveta govori, toda o naši stari državi ni niti besedice: ničesar ni o Kitajskem, ničesar o velikem Tatarskem. Pisatelji tega dela Evrope morajo biti veliki nevedneži: primerjam jih s kmeti, ki govorijo pri kupčiji o svojih hišicah in ki ne vedo, kje je glavno mesto; ampak še lepše je z onimi, ki mislijo, da se konča svet za prvo goro.

Kar me je najbolj presenetilo je to, da štejejo čas od stvarjenja njih sveta popolnoma drugače kakor mi. Moj evropejski doktor mi je pokazal nekaj svet koledar, po katerem imajo prav od stvarjenja sveta leto 5552, ali leto 6244, ali celo leto 6940, kakor se komu poljubi.*

To me je presenetilo. Vprašal sem ga, kako je mogoče isto stvar dati v tri razne dobe. „Ne moreš biti star, sem mu rekel, v istem času trideset let, štirideset in petdeset; kako more imeti tvoj svet ta tri nasprotujoča si data?“ Odgovoril mi je, da so ta data naznačena v eni in isti knjigi in da mora vsak verovati tem nasprotjem, da bi bila tako premagana ošabnost duha.

Ta knjiga govori o prvem človeku, ki mu je bilo ime Adam, o Kajnu, o Metuzalemu, o Noetu, ki je zasadil vinsko trto, po vesoljnem potopu; slednjič o raznovrstnih stvareh, o katerih nisem slišal besede, odkar živim in o katerih nisem bral v nobeni naši knjigi. Nasmejala sva se temu, krasna Adata in jaz, v nepristnosti patra Fa-tutto, zakaj preveč dobro sva vzgojena, da bi se smejala ljudem v obraz.

Žal mi je teh nesrečnih Evropejcev, ki so bili vstvarjeni najdalj pred 6940 leti, medtem ko naše štetje računa 115.652 let; še bolj se mi pa smilijo, ker nimajo popra, cimeta, žebic, čaja, kave, svile, volne, šelaka, kadila, dišav in vsega tega, kar dela življenje prijetno. Previdnost jih je za dolgo časa zapustila, še bolj se mi pa smilijo, ker prihajajo iz tako daljnih krajev, ko jim grozi toliko nevarnost, da bi si z oboroženo roko pridobili naše plodove. Pravijo, da so uganjali v Kalkuti za poper grozne okrutnosti; to s strahom napolnjuje indijsko prebivalstvo, ki se popolnoma razlikuje od njih, zakaj njih prsa in stegna so kosmata; nosijo dolge brade, njih želodci so željni mesa:** opijanijo se s uležanim sokom grozdov vinske trte, ki jo je baje zasadil Noe. Sam pater Fa-tutto, kakor je spodoben, je zaklal dve kokoši, ocvril jih je

v ponvi in jih je snedel brez usmiljenja; s tem je spravil nase nejevoljo vseh sosedov, ki smo jih le s težavo pomirili. Bog mi bodi milostljiv! verujem, da bi ta tujec snedel tudi naše svete krave, ki nam dajo mleko, ako bi mu to dovolili. Obljubljal je seveda, da ne bo več klal kokoši in da se zadovolji s svežimi jajci, z mlečno hrano, rižem, z izvrstno našo zelenjadj, datlji, kokosovimi orehi, mandljevim kolači, s suharom, ananasom, pomarančami in z vsemi našimi plodovi, ki jih je Večni blagoslovil.

Že nekoliko dni daje pozornost Adati: zložil je njej na čast italijanske verze, ki se rimajo na o. Ta vljudnost mi je zelo všeč, saj veš, kako sem srečen, ako dobi moja draga Adata kaj pravičnega.

Bog s teboj! K tvojim nogam padem, ki te vodijo vedno po poti kreposti in poljubujem tvoje roke, ki niso nikdar napisale drugega kot samo resnico.

Odgovor Shastasidov.

Moj dragi sin v Birmu in Brahmi! Prav nič mi ni všeč ta tvoj Fa-tutto, ki kolje kokoši in sklada dragi Adati verze. Birma nakloni, da bi bilo moje sumničenje prazno.

Lahko ti prisežem, da niso nikjer na svetu poznali njegovega Adama in Noeta, čeprav naj bi še nedavno živel. Celo Grki, ki so bili polni samih bajk, niso nikdar izustili ti dve imeni, ko se je približal Aleksander našim mejam. Prav nič me ne osupne, da ti ljubljenci vina, kakor sploh zapadni narodi, tako častijo onega, ki jim je zasadil vinsko trto; ampak vedi, Noe je neznan vsemu staremu veku.

Res je, da je za Aleksandrovih časov živel v nekem kotu Fenicije mal narod sleparjev in oderuhov, ki so bili dolgo let sužnji v Babilonu, za časa svojega suženjstva so si napravili zgodovino in to je ravno ona edina zgodovina, v kateri je omenjen Noe. Ko pa je ta mali narod dosegel v Aleksandriji svobodo, je preložil svoje letopise na grški jezik: odtod so bili preloženi na arabščino in šele nedavno so slišali nekaj o njih naši učenjaki, ta zgodovina pa je ravno tako revna, kakor je bila revna peščica, ki jo je napisala.

Jako smešno bi bilo, ako bi zgubili vsi ljudje, ki so bratje, svoja plemena in da bi se ta plemena ohranila odcepljena, plemena, obstoječa iz sleparjev in oderuhov. Bojim se, mili moj prijatelj, da so rojaki tvojega Fa-tutta, ki so sprejeli, kakor pripoveduješ, one nazore, ravno tako budalasti in smešni, kakor so dobičkaželjni, podli in okrutni.

Vzemi si kar najhitreje ljubko Adato, ponovim še enkrat zakaj, bolj se bojim Fa-tutta kakor Noeta.

* To je razloček med tekstom hebrejskim, samaritskim in Septuaginto. Opomba Volt.

** Indom prepoveduje vera uživati meso.

Opomba prel.

Gledališče in katoliška cerkev.

Ne malo smo bili začudeni, ko smo čitali v klerikalnih listih, da postaja slovensko deželno gledališče v Ljubljani vedno bolj domena klerikalnih aspiracij in da se ima v bodoče celo igrati na „krščanski“ podlagi. Uboga slovenska umetnost; komaj si se pričela razvijati in cveteti, in že te čaka strankarska zagrizenost, ki bo skušala zadušiti tvoj svobodni umetniški polet ter te vklenila v svoje dogmatične verige! Kaj vse čaka našo umetnost, ako bodo klerikalci odločevali, nam zadostuje ako poznamo, kakšno stališče zavzema katoliška cerkev napram gledališču.

Sveti Krizostom (Homelia 42) pravi: „Gledališče je kraj smeha, sramote in hudičevega razveseljevanja, je zguba časa, nagon k poželenju, vzrok zakonske nezvestobe in torišče prostitucije.“

Salvijan poudarja: „Gledališče je odpadništvo od vere in smrtni greh zoper njene simbole in nebeške zakramente. Kaj pa se zaveže človek pri svetem krstu, ako ne ravno odpovedati se hudiču, njegovemu napuhu, njegovim igram in njegovim delom?“

Poslušajno kakšne nauke daje glede gledališča Nonsignor Claret v svoji knjigi: „Zlati ključ“, ki je nameščena spovednikom in učencem v semenišču: „Na noben način bi ne mogel jaz odvezati od smrtnega greha mladega človeka, ki brez potrebe obiskuje gledališča iz same radovednosti, razven v slučaju vestnosti ali pa ako sem se prepiral, da kadarkoli je prisostvoval igram, ni nikoli v mislih smrtno grešil“ (stran 211).

„Jaz bi ne dal odveze: 1. igralcem in igalkam, razven v slučaju smrti, ako se ne odpovedo svojemu stanu; 2. pesnikom, ki zlagajo pesmi ljubavne vsebine za gledališke predstave; 3. onim, ki pomagajo pri predstavi, istotako ženskam, ki pomagajo igalkam pri toaleti, prodajalcem vstopnic, izdelovalcem in izposojevalcem oblek za gledališko uporabo; 4. onim, koji s tem, da prisostvujejo gledališkim predstavam, dajejo pohujšajne, posebno še ako so znani po svojih katoliških vrlinah, izjemoma seveda v slučaju potrebe itd. . . .“ (str. 215).

Evo katoliškega nazora glede predstav in iger! Ako bi se naši klerikalci držali verskih načel, tedaj bi ne hlepeli po „hudičevem razvedrilu“, ampak bi zboljšali raje svoje cerkveno petje in pomnožili pobožnost v cerkvah. Tako pa se jim prozorno vidi, da jim je vera deveta briga ter postajajo raje „pagani“ iz vere delajo pa dobička nosno politiko. Kaj naj tedaj igrajo, ako nočejo nasprotovati sami sebi? Morda „Lurško pastirico“, „Sveto Nežo“...? No, potem pa, Ljubljancanje, dober tek!

LUJO PL. ŠUKLJE

ekspozitni akademik je umrl 13. februarja t. l. Nadebudni in idejalni mladenič je bil vnet pristaš „Svobodne Misli“ in naš zaupnik. Takoj iz početka našega gibanja je stal zvesto na naši strani. Sedaj ga ni več. Ostal pa bo za njim trajen spomin.

Somišljeniki, širite „Svobodno Misel“; pridobivajte novih naročnikov; pošiljate nam naslove tistih, o katerih mislite, da bi se na list naročili.

RAZNO

Anton Aškerc, naš najodličnejši pesnik, dela Slovenčevemu uredništvu vedno preglavice. Zato se vsako pot zaletava vanj in pozivlja celo na kojkoj onih listov, pri katerih sodeluje „brezbožni“ Aškerc. Tako je dala zadnja njegova pesnitev v „Slovanu“ povod, da je vstal pri „Slovincu“ vihar zoper „generala“ Svobodne Misli in seveda tudi zoper „Slovana“. Mi radi verjamemo, da je Aškerc našim klerikalcem neljub, saj pozna do dna hinavstvo semenišča, plitvost katoliške morale in celo katoličanstvo naših duših pastirjev — in to seveda našim „katoličanom“ ni všeč. Toda le potolažite se, Aškerc je eden izmed onih redkih mož, ki ni hotel hinavsko životartiti, ampak je odvrnil verige, ki so vklepale njegovo dušo, raz sebe ter je stopil odkritega čela in jasno pred vas — in ta možata odločnost, ta samozavest in samostojnost, ki se zrcali iz vsakega njegovega koraka, vas je zaskrbeli, začutili ste prizadeto rano! Še huje pa vas boli, da gre Aškerc preko vas in zato kričite in vpijete! Vaše kričanje je pač smešno, kajti mož, ki je sam predelal notranje duševne boje, ki si je s skušnjami življenja in študijami vstvaril moderno svetovno naziranje ter mišljensko samostojnost, se pač ne bo oziral na naivne duševne pritlikavce, ki črpajo svojo modrost iz srednjeveškega katekizma.

„Cudež.“ Vsled ločitve cerkve od države na Francoskem se je uvedla inventarizacija cerkvenega imetja. Spočetka so delali duhovniki velik hrup proti temu vladnemu koraku, to pa samo tako dolgo, dokler niso sami spravili na varno razne dragocenosti. Tako obsegajo spočetka inventarji cele knjige, pozneje pa, ko so duhovniki že sami vse pobrali, so inventarji jako kratki. Pri tej inventarizaciji pa so prišle na dan čudne, čudne stvari: Po uradni statistiki se je našlo po raznih cerkvah Francije: 5 teles, 6 glav, 17 rok svetega apostelja Andreja; 5 glav sv. Barbare; 4 telesa in 5 glav sv. Basileja; 30 teles sv. Jurija; 27 glav sv. Julijana; 30 teles sv. Pankracija. Kaj mislite o tem „cudežu“ „Slovenec“ in „Domoljub“??

London ima 7¹/₂ milj. prebivalcev; izmed teh ne opravlja sploh nikakih verskih dolžnosti 5.800.000, kakor navaja v svoji statistiki l. 1907 angleški kanonik Backra.

Ogledalo klerikalcev. Hvala dotičnim somišljenikom, ki nam pošiljajo informacije. Prosimo še za nadaljna poročila.

„Naši Zapiski“, znanstvena, moderna revija, so pričeli zopet izhajati. Priporočamo ta list svojim somišljenikom. Naroča se pri upravništvu „Naših Zapiskov“, Ljubljana, Dunajska cesta 20. Naročnina za celo 4 K 80 v.

Upravništvo. Kdor spremeni bivališče naj to oznani in zajedno z novim naslovom pošlje tudi še starega. — Naslove in imena naj se piše razločno. — Kdor lista ne dobi, naj takoj reklamira. — Tisti, ki so naročili znake, jih dobe v najkrajši dobi.

„SVOBODNA MISEL“

izhaja vsak mesec
in stane za Avstro-Ogrsko:
na leto K 3—
polletno K 1:50

izven monarhije:
na leto K 4—

Na željo se „SVOBODNA MISEL“ pošilja tudi v zaprtem pismu, kar stane 5 K na leto.
Knjigarne in komisijonarji dobe znaten popust.

Izdaja konsorcij „Svobodna Misel“. — Redaktor L. Lotrič. — Tiskarna Dyk a Ryba, Praga-Vrbovice.